

A Magyar Nemzet vitafóruma

Álláspontok a nemzeti önismeretről, a hatalom és az értelmiség viszonyáról, a szerepvállalás és a kiegyezés összefüggéséről

Es akkor jön a bunkó? címmel január 31-i számunkban interjú közzétettünk Vitézy Istvánnal, az Országos Művelődéskutató Intézet főigazgatójával. A beszélgetés során az utóbbi mintegy négy évtizedet átfordítva próbáltunk az értelmiség lehetséges szerepvállalásáról vázlatot alkotni. Az interjú után a szerkesztőséghez érkezett szóbeli és írásbeli észrevételek azt jelzik, hogy a Magyar Nemzet olvasott érdeklődés és vélemény foglalkoztatja az iraszkban megfogalmazott kérdéseket. Szeretnénk tudni, kik miért vállalták legújabbkori történelmünk válságos időszakában a hatalommal való együttműködést, illetve a szembenállást. Míg nem tartják tisztázottnak, feltártnak azokat az erőviszonyokat, gazdasági és politikai mozgásokat, amelyek az 1956-os új esélyt követően a magyar értelmiség megosztottságához, majd jelentős csoportjainak szembenállásához vezettek.

Nyilvánvalóan nehéz elfogulatlan és kielégítő magyarázatot adni a kérdésekre. Nehéz azért, mert az események közeliek, s valamennyi a történeket elemző álláspont egyéni érdekeket, érdekcsoportokat sért. Az élőknek élők között kellene igazságot tenni. Az eligazodást nehezíti, hogy alapvetően a társadalomtudományok is adósak az okok elfogulatlan feltérképezésével. Szerkesztőségünk ezért csak arra vállalkozhat, hogy megpróbálja a hozzánk érkezett munkákból néhányat közreadni. Az írások, a bennük megfogalmazott vélemények érdekesen érdekes, indulatokat kiváltóak, ám hitünk szerint a mostanában oly annyira áhitott tisztázást szolgálják. Igazságot nem tesznek tehát, amit lapunk jenni rovatának megfelelően, ez ügyben ma nem is vállalkozunk. Szívesen vennénk hasznosnak tartandó, ha olvasóink kiegészítik, továbbgondolják, vitatják a szerzők állításait.

A téma

A PÁRT VEZETŐI egy általuk életre hívott tudományos albizottságot új, tudományosan igazolható tényeket várnak annak tudományosan eldöntésére, hogy tudományosan indokolt-e módosítani az 56-os események eddigi hivatalos értékelését. Mint hogyha valaki megszállt egy elefánt vörös versjellet, hogy tudományosan megállapítsa: valóban elefánttal van-e dolga? En, mint tudománytalan lény, úgy vélem: agyar és ormány elegendő bizonyíték, 56 októberében a nép túlnyomó többsége és szinte az egész munkássztyá felháradt a sztálini államhatalom ellen. Elképzelhető-e, hogy egy nép, és különösen egy uralkodó osztály megdöntse a saját hatalmát? Számomra tehát nem tudományos téma, hogy 56 mi volt. A kutatásnak foglalkoznia kell a részletekkel, azzal is, hogy mi félté ellenforradalmi erők milyen eséllyel kapcsolódtak bele a forradalmi eseményekbe; de az egész komplexus újraértékeléséhez nem tudomány kell, hanem demokratikus légkör.

Tamási István az Es február 3-i számában noszogtatja Kádár Jánost, hogy teremtsen végre rendet régi, ellentmondásos nyilatkozatai és eseményei között. Azt szeretné, ha a volt első titkár — érdekeinek fityeg hánnya — nyilvánosság elé tárna hatalomra jutásának körülményeit. En is áhitanom, hogy Kádár megszólaljon, mert fontos részletekre deríthetne fényt. A lényegről azonban már eleget tudunk. Néhány magánember szöveg felszólításra kormányt alakított, bevontul Budapestre, ezáltal szovjet tankban, a népfelkelés vívmányainak megővését ígerte, továbbá teljes amnesztiát; ezután a régi-új uralom szétzúzza a spontánul kialakult népi szervezeteket és testületeket — a munkás tanácsokat, a forradalmi tanácsokat, a demokratikus magújított szak szervezeteket —, helyreállította a monolitikus sztálini struktúrát, sok száz embert — talán ezernél is többet — kivégezt, tízezerket börtönbe és internálótáborokba csukott, százezrek menekültek ki az országból. Nincs szükség tudományos élelmiszerre ahhoz, hogy eldöntsük: miként nevezük a „népünk dicsőséges felkelését” által szétzúzott államapparátus restaurálását. A teljes nemzet hiallotta 1956. november 1-jén a beszédek, amelyből ezt az idézetet vettem. De mire elhangzott, Kádár már átment az oroszokhoz. Jóakaró azit sugallják, hogy kényserből. Ugyan már. Senki sem kényseríthető arra, hogy nevével fémjeljezen egy történelmi korszakot.

A NAGY TÉMA tehát nem az, hogy „mit mond Kádár János”, hanem, hogy miként fojtathatja el évtizedeken át véres verejtékkel megszerzett tudását az ország. A valóságos életfeltételeket természetesen tudomásul kell venni valamiképpen. A lakosság porba sújtva, egyéb alternatíva híján a hatvanas évek közepéig cerébe a több szabadságot és hűsért elismerte a meglévő uralmi viszonyokat. Ezt a diktatórtot nevezte évtizedeken át finoman „közmegegyezés”-nek vagy „konszenzus”-nak. De hogyan történt, hogy az értelmiség hangadói, majd túlnyomó többsége is ezt az egyedül lehetséges rosszat előbb „kisebbség”-nek, majd „nem is clyan rossz”-nak, „egész elfogadható”-nak, végül — Vag István más összefüggésben használt, melyen jellemző kifejezésével élve

Hallgatók, de tell sorokból. Saját archív álarcot hordók. Az egyeztetés ismerem jól. Az újjelnyomatok láttán vigyorok.

Nyugatberlinben írom ezt. K. a könyhában énekelti kezd. Az asztalom tányér, pohár, kés. Mi a túlélet? Letűllet?

Eltekintve tehát attól, hogy Vitézy tévedése milyen társadalmi előnyökkel járt, és az ellenkező elhatározás milyen hátrányokat vont maga után évtizedekig, az igazi döntések — legálábbis az 56-ban már felnőtt nemzedékek körében — jóval előbb születtek meg.

A BESZÉLŐ 25. száma közölte a Gyűjtőfórházban kivételt nem teljes listáját, 243 nevét. Ezek közül 225-öt 1957. május elseje után akasztottak fel, tehát aztán, hogy a hatalom — az új amnesztiarendelet indoklása szerint is — megszűrlődött már. Ha viszont nem a hatalomról folytatott harc folyamatai voltak, akkor minek nevezük ezeket az akasztásokat? A listából az is kiderül, hogy az áldozatok túlnyomó többsége munkás, továbbá földműves, ipari tanuló, katona volt. Ki nem tudta ezt? Csak aki

nem akarta tudni. És ki nem tudhatta, hogy valamely rendszer genezise a későbbi ide-oda ingadozások ellenére meghatározza lefolyását. Horthyék visszaállították a „történelmi osztályok” korlátlan uralmát, irrédenta propagandával kezdtek, és 1920-ban meghozták a világháború utáni Európa első zsidótörvényét; mindezzel az 1944-es összeomlásig megszabták saját pályájukat. Kádárék a sztálini struktúra némelyest modernizált restaurációjával szintén megvonták saját lehetőségeik határát, ha úgy tetszik: belső tartalékaik minőségét és mennyiségét. Ez napnál világosabb volt. Magyarországon — mint ezt újabb dokumentumfilmek tucatjai bizonyítják — igen sok okos ember él. Mégis egy egész nemzet úgy tett, mint a szűzlány, aki — két tisztességet egy csapásra megmenetendő — férjhez megy ahhoz, aki megerőszakolta. Miért tette ezt? Hogy bírta ki évtizedeken át a nem kívánt intimitást? Miért nem készít e tárgyban még most sem számvetést? Szerintem ez a téma.

Eörsi István

1973 avagy: memento mori!

... AZ IRÁNYELVEK a párt korábbi dokumentumaival egybehangzóan, ismételt és kategóriusan elutasították a marxizmus — leninizmus pluralizálását: „A kutatási irányok, iskolák sokfélesége akkor válik politikai és ideológiai veszéllyé, ha azok olyan gondolati-politikai rendszerré, irányzattá állnak össze, amelyek a marxizmus — leninizmus elméleti rendszerét megkérdőjelezzik, feloldják, elvetik... A pluralizált marxizmus ideológiai koncepciója politikai pluralizmusoz és a kommunista párt, végső soron a munkássztyá vezető szerepének tagadásához vezet.”

Ha nem írom fel a címben (teljes cím: AZ MSZMP KB mellett működő kultúrpolitikai munkaközösség állásfoglalása néhány társadalomkutató antimarkista nézetéről) a dokumentum keletkezési dátumát, a szintelen-szagtalan pártzargonon és a rituális-rölválás stílus alapján nehezen dönthetné el az olvasó, hogy vajon az 1949-es vagy az 1958-as Lukács-„vitából”, vagy valamely nem honi ideológiai kampány zárónyilatkozatából vettem az idézetet. Melynek folytatása — variációk egy témára — már fenyegetőbb: „Az olyanfajta ideológiai pluralizálási tendenciák azonban, amelyek a párt politikája, a nemzetközi forradalmi munkássztyá és annak ideológiai, a marxizmus — leninizmus alapjai ellen irányulnak, nemcsak tudományos és tudománypolitikai, hanem politikai megítélést is igényelnek.” Ez az igény kirúgató-sokban, foglalkozási és publikációs tilalimokban realizálódott, és a „kádárizmus tartalékainak” bizonyítékaként (bár kissé más értelemben, ahogy ezt Vitézy István használta a Magyar Nemzet január végi számában), de jure mai napig sem vizsgálják felül az 1972–73-as resztalinizáció ezen intézkedéseit.

HA 1968 AUGUSZTUSA után hitegethettük is magunkat azzal (tudományos segédmunkatársról reformpartí PB-tag), hogy ha Csehszlovákiaiban segítünk szétzúzni a reformfolyamatot, megmenethetjük a magunkét, e nem is új — hanem autentikusan ó-sztálinista szöveg olvasván már aligha. Mert mit jelent például a marxizmus pluralizálásának tétele (amely azóta különben KB-határozat szintjére emelkedett)? Egyszerűen azt, hogy Marrot európai értelemben vett filozófusnak tekintjük, akinek eltérő értelmezései éppoly eszmetörténeti evidenciát jelentenek, mint a karzeizmus és a kantianus filozófiai különböző interpretációk. Vagy nezzük meg, mit kifogásolt az „állásfoglalás” Hegedűs András és Márkus Mária felfogásában? Azt, hogy szerintük „A marxizmusnak a kapitalizmus fölött a hatékony szempontjából gyakorlati kritikája az utóbbi évtizedek tapasztalatai alapján fő vonásokban elvesztette relevanciáját”.

Nincs ma olyan, különben konzervatív pártvezető, aki ne ezt állítaná, és ne a szocialista gazdaság hatékonyságának elégtelenségét bírálta... Am ki mondott akár csak egy halk pardont azoknak, akik ezt a tényt már 16 éve kimondták, s érte az állásukból, hazájukból való kizűtést nyerték el? Miért érezhetném meggyőző-

kényserítetteket). Erré erkölcsi-leg nem mentség, hogy tényleg nem értettek egyet az illetővel: én sem szeretem mondjuk Mind-szentü ultramontán eszméit, de nem hiszem, hogy hajlandó lettem volna ezt akkor megírni, amikor fogságban volt.

AZ ERTELMISEG szétforgácsoltsága súlyos történelmi teher-tétel, de az elvtelen egység morálisan még problematikusabb: amíg nincs Bibó István vagy Já-szi Oszkár Társaság, nem fogok csak azért belépni a Szabó Dezso vagy a Münnich Ferenc Társaságba, mert társaságra vágyom. En inkább attól félek, hogy túl könnyen kialakulhatnak olyan véd-és dacszóvetségek, melyekhez képest a breznyeviszta bunkóság uralma demokratikus idillek tetszhet: egy ökonzeratív-tradicionista nacionalizmus könynyen kiegyezhet a legmerevebb sztálinizmussal a Nyugat-ellenesség, az antiliberalizmus platformján; a monetáris restrikció politikájára békésen megfér az autoritárius diktatúrával — lásd Friedman és Pinochet kollaborációját.

INTEZMÉNYESEN mi változott a politikai intézményrendszer reformjáról szóló szép szövegeink következtében? Nem változtalanul tíz vagy száz ember dönt az ország sorsáról, beleértve azokat is, akik közöttük ösztintien hittek a megújulásban? Milyen garanciánk van arra, hogy egy hét múlva ne olvashassuk újra az 1972-es KB-ülés szövegének szellemi hasonmását: „Következétesen érve-nyesíteni kell azt az elvet, hogy ne kapjanak nyilvánosságot a szocializmussal ellenséges, népünk érdekeit veszélyeztető irányzatok, alkotások.” Ahol a kulcsszavak definíciója a határozatokhoz önkényen múlik. En még marxista

Kerüljük el a hibás döntéseket az egészségügyben

ÖNKORMÁNYZAT az egészségügyben címmel a lap 1989. január 24-i számában értékes elemzést olvashattunk. A szerző — Orosz Éva — valamennyi egészségügyi dolgozó, főképpen azonban az egészségügy promi-nens képviselői helyett mondott ki lényeges igazságokat. Emlé-keztetőül álljon itt talán legfrappánsabb megállapításainak egyike:

„Az egészségügy központi irányítása — egy szűk szakmai kör — dönt a reform alapvető kérdéseiben, akkor is, ha esetleg alternatívákat is megfogalmaz, és azokat társadalmi vitára is bocsátja. A jelenlegi mechanizmusban ugyanis szükségserűen a központi irányítás fogja minősíteni azt, hogy melyik a „jó” javaslat, és melyik a „rossz”, — és nem a különböző érdekek képviselői között, kompromisszum eredményeként dől el a javaslati sorsa. A központi apparátus saját belátása, felvilágosultsága alapján, mint eddig is, figyelembe veheti (vagy figyelmen kívül hagyhatja) az egyes érdekeket.”

Sajnálatos, hogy az ilyen típusú, kissé elvont, elméleti közegeben mozgó tanulmányok kevés figyelmet keltenek, noha aktualitásukat nem kell bizonyítani. Mindenesetre az idők változása lehetővé teszi, netán megköveteli a jelenlegi tervek, döntések, események egyidejű bírálatát, hogy elkerülhessük azt az éveket át követelt hibás gyakorlatot, mely utólag veszi bonckés alá az eseményeket, amikor már kristálytisza logikával kimutatható, hogy a döntés, intézkedés in statu nascendi hibás volt.

A BETEGEKET és a gyógyszerészeket ezen túl érzékenyen érinti az a mód, ahogyan a pénzügyi változások jelentkeznek. A jelenlegi minuciózus megállapított gyógyszerárak és térítési díjak, továbbá ezek többféle kategóriája az árazási munkafolyamatot túlzottan előtérbe állították, tetemes többletmunkát okozva a szakembereknek. Nem kétséges ugyanakkor, hogy népgazdasági szinten a teljes, országos gyógyszerárbevétel jön számlításba és az állam számára közbömbös, hogy a végösszegekben az egyes gyógyszerárak árvetése hogyan oszlik meg; másképpen fogalmazva a végeredmény szempontjából egyre megy, hogy fil-lerre pontos, vagy átlagolt térítési díjak hozzák-e a várt bevételt. Ugyanígy az állam szociális gondoskodását megjelenítő társadalombiztosításnak sem közvetlen érdeke, hogy télenkénti filléres elszámolást érvényesítsen.

A jelenlegi rendelkezések szerint azonban egyfelől a beteg, másfelől a gyógyszerész télenként számított, pontos elszámó-

iskolába (a Lukács-óvodába) jártam, ezért egyetérték Vitézy Istvánnal abban, hogy egy igazán radikális reformot „nehéz elfogadlatni a rendszer haszonélvezőivel, akiknél özszemosódnak a vívmányok és a kiváltságok féltése”. Az általam elemzett kis, özszársadalmi vonatkozásban talán jelentéktelen esemény kapcsán a „rendszer haszonélvezői” számára az volt a „szocialista vívmány”, hogy egyetemi filozófiai diploma nélkül tovább taníthatták (egy-két kiváltságos tanszékét kivéve) a felsőoktatásból. A diákok fellázadtak az ellen: filozófiatörténetet, politikai filozófiát követeltek „dial. mat.” és „tud. szoc.” szimplifikációk helyett, mire a régi garda tagjai olyan társaságba tömörültek, amely a „marxizmus offenzívájának” jelszavával ismét a lehangoló leegyszerűsítések egyeduralmát követeli — abban a reményben, hogy odafenn (átmeneti taktikai engedmények ellenére) mégiscsak nekik adnak igazat. És meglehet, tényleg nekik van igazuk: az 1973-as inkvizicionális ítélet áldozatait továbbra is állás nélkül vannak, megfogalmazói pedig (effelől semmi kétségem nincs) változatlanul az ideológiai irányító posztján. Ha szorgalmas hivatalnokok, biztos alig várják, hogy újra írhasanak egy nyolcvan éve változatlan szökeztelt permutációjával előállított „állás-foglalást” az 1987–89-es évek ideológiai elhajlásairól. De mi akkor legalább könnyen közös nevezőre kerülhetünk, személy szerint akár szeretjük egymást, akár nem. (Budapest, 1989. február 10.)

Ludasy Mária

lásra kötelezett egymással és az állammal, illetve a társadalombiztosítással szemben. A munkafolyamat egyszerűsítésének racionális útja lehet az átlagolt térítési díjakhoz való visszatérés, például úgy, hogy a 10 Ft. köré csoportosuló térítési százelemek, mind 10 Ft-tal legyenek megváltoztatva. Ez a kézenfekvő egyszerűsítés mindamellett nem elegendő a helyzet alapos javítására, ami azt is példázza, hogy az új elgondolások megvalósítása nem nélkülözheti a hozzáértők széles körének véleményét.

MIKÖZBEN a szakma a gyógyszer-kiszámláltatás és az árváltozás előrelátható, majd valóságos nehézségeinek izgalmai között élt és dolgozott, biztató kijelentések hangzottak el az egészségügyi kormányzat és az Egészségügyi Dolgozók Szakszervezete részéről is az egészségügyben várható béremelésről. Csakhamar kiderült azonban, hogy a lelkesítő általánosítások mögött rejtőző valóság kevésbé biztató. Részben azért, mert a kiemelt (30 százalékos) béremelésben részesülők kategóriájába a gyógyszerészek nem kerültek be, részben, mert a 20 százalékos béremelés ígéréte is csak a közfoglalmú gyógyszerárak dolgozóira vonatkozik. Tehát a tanácskezelésben működő Gyógyszerári Központok saját árbevételük terhére a béremelés végrehajthatják — ha van elég pénzük hozzá (1) — a költségvetési intézmények dolgozóira majd csak később kerül sor.

Valójában ma sem világos az érintettek előtt, hogy a béremelés milyen mértékű lesz, továbbá, hogy mindegyik költségvetési intézményre vonatkozik-e. A tervek és a megvalósulás tehát még nincsenek összhangban. Mint tudott, szakmánkban a bérezés eddig is elmaradt az országos átlagolt, az ilyen részleges és óvatossá bérjavítások mellett azonban nem sok javulás ígérkezik. Gazdasági gondokkal terhelt világunkban nem kellemes erről beszélni, de az elmúlt évtizedekben, viszonylag kedvezőbb körülmények között sem fordítottak kellő figyelmet dotálásunkra. Tegyük hozzá az Egészségügyi Dolgozók Szakszervezete sem törődött vele. Tény tehát, hogy régóta anyagi gondjaink vannak és a bérezésben (is) létező hátrányos helyzetünket nem fenntartani, hanem megszüntetni kellene.

Visszatérve az egészségügy reformjához: annak aligha van elenőzje, a reformot megvalósító támogatását azonban célszerű megszerezni, továbbá az együttműködés útjait is simábbá lehetne tenni reális mértékű és értékű bérjavításokkal...

Makay Sándor dr.
Budapest